

Чубата Т. В., науковий співробітник
відділу фітосозології, Кременецький
ботанічний сад

ІНТРОДУКЦІЯ РІДКІСНИХ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДИНИ RANUNCULACEAE В УМОВАХ КРЕМЕНЕЦЬКОГО БОТАНІЧНОГО САДУ

Анотація. Інтродукція рослин є важливим методом у збереженні та відтворенні біологічного різноманіття, що регламентується природоохоронним законодавством. Рідкісні рослини родини *Ranunculaceae* в колекції ботанічного саду представлені 7 видами. За природоохоронним статусом вони умовно віднесені до трьох категорій рідкості. Проведено аналіз видів по відношенню до екологічних умов зростання. За результатами оцінки успішності інтродукції виділено дві групи: перспективні та особливо перспективні.

Ключові слова: збереження *ex situ*, інтродукція рослин, рідкісні види.

Біологічне різноманіття рослин має важливе екологічне, соціальне, наукове, просвітне та культурне значення в житті суспільства. В основу збереження біорізноманіття покладено принцип комплексної охорони генофонду дикорослої і культурної флори поза межами природного зростання видів – *ex situ*. Збереження *ex situ* пов'язане зі створенням колекцій рідкісних рослин та банків насіння. Особливе місце при цьому посідають ботанічні сади та дендрологічні парки, які створені для вивчення, збереження, акліматизації та ефективного використання рідкісних й інших видів як місцевої, так і світової флори. Інтродукція рослин є одним з найважливіших шляхів поповнення та збереження природного генофонду в умовах культури [1,4,9].

Виконання робіт регламентуються рядом нормативно-правових актів: Конвенція про біорізноманіття (Ріо-де-Жанейро, 1992), Конвенція про збереження дикої фауни та флори та природних середовищ в Європі (Берн, 1979), Резолюція XVII Міжнародного ботанічного конгресу (Відень, 2005) [2]. Закони України: «Про охорону навколишнього середовища», «Про природно-заповідний фонд», «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України» [7].

Джерелом величезного різноманіття видів є родина *Ranunculaceae*. Рослини родини *Ranunculaceae*, що зростають в Україні представлені 137 видами, що відносяться до 25 родів, з них до раритетної фракції 24 (17,51%) види з 10 родів.

Дослідження проводились у науковій зоні Кременецького ботанічного саду на колекційно-карантинних ділянках відділу фітосозології. Ґрунти – світло-сірі лісові легкого механічного складу.

В колекції Кременецького ботанічного саду зростає 7 видів рідкісних рослин даної родини: *Aconitum besserianum* Andr. ex Trautv., *Adonis vernalis* L., *A. wolgensis* Steven ex DC., *Anemone narcissiflora* L., *Pulsatilla grandis* Wender., *Pulsatilla pratensis* (L.) Mill. s.l., *Thalictrum foetidum* L. [3,5].

За природоохоронним статусом види умовно віднесені до категорій [10]. Категорія зникаючі – види під загрозою зникнення, для яких спостерігається скорочення ареалу або зниження чисельності; їх збереження є малоімовірним без усунення дії негативних факторів – *Thalictrum foetidum*

Вразливі – види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії зникаючих, якщо триватиме дія факторів, які негативно впливають на стан їх популяцій: *Pulsatilla grandis*, *Anemone narcissiflora*, *Aconitum besserianum*.

Неоцінені – види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих чи рідкісних, але ще не віднесені до жодної з цих категорій: *Pulsatilla pratensis*, *Adonis wolgensis*, *Adonis vernalis*.

Важливим показником для успішності інтродукції є відношення рослин до екологічних умов зростання. Проведений аналіз видів за біоморфою (по К. Раункієру) показав, що *Adonis vernalis* та *A. wolgensis* є криптофітами, решта видів – гемікриптофіти. За відношенням до вологи: *Thalictrum foetidum* та *Adonis wolgensis* – ксерофіти, *Pulsatilla pratensis* та *Adonis vernalis* – мезоксерофіти, – мезофіт, карбонатofil, *Anemone narcissiflora* – мезофіт, *Pulsatilla grandis* – ксеромезофіт. За господарським значенням усі види – декоративні, рід *Adonis vernalis*, *Adonis wolgensis*, *Aconitum besserianum* – лікарські види, а *Thalictrum foetidum* та *Aconitum besserianum* – отруйні.

Оцінка практичних результатів інтродукції проводилась шляхом підсумовування балів за такими показниками: інтенсивність плодоношення, здатність до насінневого розмноження, вегетативне розмноження, загальний стан розвитку, стійкість рослин проти шкідників та хвороб, стан рослин після зими [1,6,8]. Інтенсивність плодоношення у рідкісних рослин досить низька. В колекції переважають види, в яких плодоношення відсутнє, незважаючи на щорічне цвітіння – 57,14%. За здатністю до насінневого розмноження в колекції переважають види, що не дають самосіву – 71,43%. Вегетативне розмноження було неефективним у 85,71%, лише у *Thalictrum foetidum* вегетативне розмноження добре. За загальним станом розвитку в усіх рідкісних рослин колекції родини *Ranunculaceae*, габітус та цвітіння не відрізняється від таких у природних умовах. Види не пошкоджуються шкідниками та хворобами, мають відмінний стан після зими.

За результатами успішності інтродукції виділено дві групи: перспективні – *Adonis vernalis*, *A. wolgensis*, *Anemone narcissiflora*, *Pulsatilla pratensis*, решта – особливо перспективні для культивування. Види обох груп можуть бути використані для отримання насіння та маточного матеріалу з метою масового розмноження для репатріації в природне середовище. Тривале дослідження рідкісних рослин, створення умов, що відповідають їх екологічному оптимуму сприяють успішності інтродукції рідкісних рослин.

Список використаних джерел

1. Былов В. Н., Карпизонова Р. А. Принципы создания и изучения коллекции малораспространенных декоративных многолетников. Бюл. Гл. ботан. сада АН СССР, 1978. Вып. 107. С. 77-82.
2. Глобальна стратегія збереження рослин: 2011-2020 // Рослинний світ у Червоний книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин: збірник матеріалів III міжнародної конференції. Львів, 2014. С. 13-24.
3. Каталог рослин Кременецького ботанічного саду / Р.С. Іваницький та ін. Кременець, 2015. 160 с.

4. Ліснічук А.М., Онук Л.Л., Чубата Т.В. Інтродукційні дослідження рідкісних видів рослин у Кременецькому ботанічному саду. Інтродукція рослин, 2015. Т. 67. №3. С. 3-10.

5. Онук Л.Л., Петрук Ю.В., Чубата Т.В. Кременецький ботанічний сад. Каталог рослин відділу фітосозології. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. 120 с.

6. Порада О.А. Методика формування та ведення колекції лікарських рослин. Березоточа: Дослідна станція лікарських рослин Інституту агроекології УААН, 2007. 50 с.

7. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 р. № 591-XIV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14> (дата звернення 08.02.2024).

8. Работнов, Т. А. Методы изучения семенного размножения травянистых растений в сообществе, Полевая геоботаника; АН СССР: М, 1960. 449 с

9. Сікура Й.Й., Капустян В.В. Інтродукція рослин, її значення для розвитку цивілізації, ботанічної науки та збереження різноманіття рослинного світу. Київ: Фітосоціоцентр, 2003. 280 с.

10. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 912 с.

Шлапак В. П., д-р с.-г. н., професор,
завідувач кафедри лісового господарства,
Уманський національний університет
садівництва

ІНВАЗІЙНІ ДЕРЕВНІ РОСЛИНИ ЯК ЗАГРОЗА ПРИРОДНИМ ЕКОСИСТЕМАМ В УМОВАХ ЦЕНТРАЛЬНО-ПРИДНІПРОВСЬКОЇ ВИСОЧИННОЇ ОБЛАСТІ

***Анотація.** Здійснено огляд наукової літератури з проблеми поширення чужорідних рослин в межах Центрально-Придніпровської височинної області, де зростає 13 видів інвазійно активної деревної рослинності. Виявлено, що серед них найчастіше трапляються робінія псевдоакація, дуб червоний, рідше айлант найвищий, клен американський, карагана деревовидна. На території Черкаського і Чигиринського борів та Білогрудівському лісі, що є ключовими ділянками в дослідженні, виявлено робінію псевдоакацію, дуб червоний, зрідка айлант найвищий. Вони мають переважно задовільний стан поширення, що становить загрозу для екосистем. Зауважено, що деякі з інвазійних видів є трансформерами, які не тільки витісняють деякі аборигенні види деревної і трав'яної рослинності але й своєю життєдіяльністю змінюють умови довкілля.*

***Ключові слова:** фітоінвазії, деревні аборигенні види, деревні адвентивні види, екосистема, Центрально-Придніпровська височинна область.*

Поширення інвазійних видів у Центральному регіоні України, до якого входить Центрально-Придніпровська височинна область, ще недостатньо вивчено. Вона займає 95 % території Черкаської області.

Природна рослинність, яка у цій області росте, історично і еволюційно сформувала свої угруповання та харчові ланцюги, вважається аборигенною, корінною або автохтонною. Водночас, впродовж останніх 150 років на територію